

POĽNÁ JEDNOTKA PLUKU ÚTOČNEJ VOZBY PRI ODZBROJOVANÍ VÝCHODOSLOVENSKEJ ARMÁDY

TOMÁŠ KLUBERT

KLUBERT, T. : Field unit of the Armoured Regiment at disarmament of the East Slovak Army. *Vojenská história*, 3, 3, 1999, pp 55 – 70, Bratislava.

The author deals in his study with acting of the Slovak and German armoured units in the area of Eastern Slovakia on the eve of Carpathians-Dukla operation in the late-summer of 1944. The study is based on archive research in the Military Historical Archive, Archive of the Slovak National Uprising Museum, specialised literature and memories of the former Army of the 1st Slovak Republic personnel. It brings detailed information on the organisation, armament and personnel composition of the Field Unit of the Slovak Armoured Regiment, the only tank/mechanised unit of the East Slovak Army and the plans for its engagement in the Slovak National Uprising. Simultaneously, the author provides a survey of German units tasked with disarmament of the East Slovak Army. The main part of the study is focused on combat operations of the Slovak and German armoured units during disarmament of the East Slovak Army from August 31 to September 7, 1944. *Military History. World War II. Slovakia. East Slovak Army.*

Koncom tohto leta uplynulo už 55 rokov od odzbrojenia Východoslovenskej armády (VA, veliteľ – V – gen. II. triedy Augustín Malár, náčelník štábu – NŠ – pplk. gšt. Ladislav Lavotha, stanovište veliteľa – SV – Prešov). Táto udalosť podstatne narušila plány povstaleckého Vojenského ústredia (VÚ) a mala zásadný význam na celkový priebeh a vojenskú porážku SNP. Väčšina príslušníkov VA nekladla nemeckým vojskám odpor a celá akcia netrvala ani 72 hodín. Našli sa však aj takí, a nebolo ich málo, ktorí sa okupantom postavili na rozhodný odpor. Medzi nich patrili aj príslušníci Poľnej jednotky Pluku útočnej vozby (PÚV), jediného tankovo-mechanizovaného útvaru VA. V tejto štúdii, zameranej na pôsobenie slovenských a nemeckých obrnených jednotiek vo východoslovenskom priestore v predvečer Karpatsko-duklianskej operácie, by som chcel priblížiť organizáciu a výzbroj Poľnej jednotky PÚV, ako aj nemeckých okupačných síl vyčlenených na jej odzbrojenie.

Začiatkom roka 1944 sa Červená armáda priblížila ku Karpatom a Slovenská armáda (SLA) sa začala pripravovať na bojové akcie na vlastnom území. Väčšina jej dôstojníckeho zboru však vôbec netúžila zachraňovať rozpadajúcu sa Tretiu ríšu. Aj minister obrany gen. I. triedy Ferdinand Čatloš pripravoval ozbrojené sily na prechod k Spojencom. Tomu boli podriadené veľké dislokačné zmeny prebiehajúce od jari 1944. Pod zámienkou obrany karpatských priesmykov zmobilizovalo ministerstvo národnej obrany (MNO) dve pešie divízie (PD) a početné armádne jednotky podliehajúce Veliteľstvu pozemného vojska v Banskej Bystrici. Dňa 31. mája 1944 vydal gen. Čatloš tajný rozkaz č. 70 924, ktorým sa v Prešove ustanovilo Armádne veliteľstvo (AV) a obe divízie i vyčlenené armádne jednotky sa zaradili do Východoslovenskej armády.¹

Najvýznamnejšie postavenie medzi pozemnými armádnymi jednotkami zastával PÚV s posádkou v Turčianskom Sv. Martine. Bol to jediný tankovo-mechanizovaný pluk SLA a súčasne elitná jednotka pozemného vojska. Začiatkom leta 1944 sa organizačne členil na veliteľstvo so štábnou rotou, I. prápor s 1. a 2. tankovou rotou a náhradnou tankovou rotou, II. prápor so 4., 5. a 6. rotou KPÚV, Náhradný prápor a pomocné jednotky. Na čele pluku stál mjr. Jozef Dobrotka. Funkciu veliteľa štábnej roty zastával stot. Martin Ďuriš-Rubanský. Veliteľom I. práporu bol stot. Ján Jarembák, II. práporu velil stot. František Adam a Náhradnému práporu stot. František Ploskuňák. K 23. máju 1944 mal PÚV 27 dôstojníkov, 14 rotmaj-

¹Vojenský historický archív (VHA) Trnava, fond MNO SR 1939 – 1945/ fondové oddelenie spisy tajné 1939 – 1945, II. časť, krabica 31, ej. 70 924 Taj. II/16 – 1944. Väčšina prác zaoberajúcich sa VA uvádza ako dátum vzniku AV v Prešove dokument s dátumom 17. mája 1944, vo VHA som ho však neobjavil.

strov, 45 aspirantov a 1 221 mužov. V predvečer SNP pluk evidoval tieto obrnené vozidlá: 1 ťažký pancierový automobil OA vz. 27, 13 ľahkých pancierových automobilov OA vz. 30, 27 tančikov vz. 33, 27 ľahkých tankov LT – 34, 49 ľahkých tankov LT – 35, 61 ľahkých tankov LT – 38, 14 ľahkých tankov LT – 40, 16 ľahkých tankov PzKpfw. II Ausf. C a 5 stredných tankov PzKpfw. III Ausf. N. Väčšina týchto vozidiel pochádzala ešte z výzbroje Československej armády. V roku 1944 boli už beznádejne zastarané a zväčša nepojazdné. V bojaschopnom stave sa nachádzalo len 76 tankov: 56 LT – 38, 16 PzKpfw. II a 4 PzKpfw. III. Podstatne lepšie na tom boli protitankové jednotky PÚV. Okrem 24 zastaraných československých ľahkých kanónov KPÚV 37 mm vz. 37 M, disponovali výkonnými nemeckými zbraňami: 12 kanónmi 50 mm Pak 38, 22 kanónmi 75 mm Pak 40 a 18 stíhačmi tankov Marder III Ausf. H. Ťahanie kanónov zabezpečovalo 50 delostreleckých traktorov Raupenschlepper Ost.²

V rámci výstavby VA postavil PÚV pre pešie divízie v priebehu mája až júla 1944 2. a 3. rotu (mot.) KPÚV.³ 2. rota (mot.) KPÚV „Korunt“ v sile 86 mužov bola pridelená 1. PD (V – plk. Mikuláš Markus, NŠ – mjr. gšt. Elemír Polk, SV – Gíraltovce) a prevelená do Šťavníka (dnes Šarišský Štiavnik). Jej výzbroj tvorilo šesť kanónov KPÚV 37 mm vz. 37 M, tri kanóny 50 mm Pak 38 a tri kanóny 75 mm Pak 40. 3. rota (mot.) KPÚV „Vizmut“, spolu 117 mužov, podliehala 2. PD (V – plk. gšt. Štefan Tatarko, NŠ – mjr. gšt. Ján Cisárik, SV – Vyšná Radvaň) a bola umiestnená v Medzilaborciach. Disponovala deviatimi kanónmi KPÚV 37 mm vz. 37 M, tromi kanónmi 50 mm Pak 38 a tromi kanónmi 75 mm Pak 40.⁴

Veľké dislokačné zmeny zasiahli aj tankové jednotky. Na protitankový výcvik a boj proti partizánom prideliť PÚV ženijným a pohraničným jednotkám jeden tank LT – 35 a 15 tančikov vz. 33. Dňa 20. marca 1944 nariadilo MNO PÚV vyčleniť na spoločný výcvik s bratislavským Jazdeckým priezvedným oddielom I (JPO – 1) jednu tankovú čatu so šiestimi PzKpfw. II. Tanková rota s desiatimi PzKpfw. II bola zase pridelená Jazdeckému priezvednému oddielu 2 (JPO – 2) v Michalovciach.⁵ Zatiaľ čo rota pridelená do Michaloviec mala podliehať JPO – 2 len hospodársky, čata odvelená do Bratislavy bola JPO – 1 pridelená natrvalo.⁶ 18. apríla 1944 boli poľné jednotky oboch JPO podriadené peším divíziám. JPO – 2 (zatiaľ bez tankov) sa stal súčasťou 1. PD a presunul sa do Okruhlého. JPO – 1, zaradený do 2. PD, bol najskôr rozmiestnený v Snine⁷ a od 27. júla 1944 v priestore severne od Lupkovského priesmyku.⁸ Tanková čata JPO 1 zostala v Bratislave, kde ju Nemci 1. septembra odzbrojili.⁹ Do hlavného mesta bola na jar 1944 prevelená aj čata s piatimi tankami LT – 38, zaradená do Čestného oddielu prezidenta Republiky.¹⁰

Rádiogramom 28. júna 1944 nariadil minister Čatloš veliteľovi PÚV pripraviť na nasadenie pri VA celý pluk.¹¹ Prekážkou rýchleho zostavenia poľnej jednotky bol nedostatok

²FRANCEV, V.: Útočná vozba slovenskej armády 1939 – 1944. In: Historie a vojenství, roč. XLVI/1997, č. 2, s. 119 – 124.

³Tamže, s. 126.

⁴VHA – Trnava, fond MNO SR 1939 – 1945/ fondové oddelenie spisy tajné 1939 – 1945, II. časť, krabica 31, čj. 2 120/ Taj. 3. oddel. 1944 a krabica 32, č. 71 166 Taj./ 1944.

⁵VHA – Trnava, fond MNO SR 1939 – 1945/ fondové oddelenie spisy tajné 1939 – 1945, II. časť, krabica 31, čj. 70 304 Taj. I/ 2 – 3 – 1944.

⁶VHA – Trnava, fond MNO SR 1939 – 1945/ fondové oddelenie spisy tajné 1939 – 1945, II. časť, krabica 31, čj. 70 391 Taj./ 1944.

⁷VHA – Trnava, fond MNO SR 1939 – 1945/ fondové oddelenie spisy tajné 1939 – 1945, II. časť, krabica 31, čj. 3/ Taj. 3. oddel. 1944.

⁸VHA – Trnava, fond MNO SR 1939 – 1945/ fondové oddelenie spisy tajné 1939 – 1945, II. časť, krabica 32, čj. 71 173 Taj./ 1944.

⁹Predošlý archívny záznam nehovorí, že by sa v priestore Lupkovského priesmyku nachádzali nejaké slovenské tanky. Prítomnosť slovenských obrnených vozidiel v Bratislave počas augusta 1944 dokladá zborník dokumentov Slovenské národné povstanie – Nemci a Slovensko (ďalej NaS), Bratislava 1971, na s. 180.

¹⁰FRANCEV, V.: C. d., s. 127.

¹¹VHA – Trnava, fond MNO SR 1939 – 1945/ fondové oddelenie spisy tajné 1939 – 1945, II. časť, krabica 31, čj. 77 424 Mob. I/ 2 – 3 – 1944.

sprivedných vozidiel a výcvik osádok nedávno dodaných stíhačov Marder III¹² prebiehajúci až do 15. júla 1944. Mjr. Dobrotka preto požiadal o odloženie odchodu o 14 až 21 dní.¹³ Na východné Slovensko koncom júna putovala len rota tankov PzKpfw. II, určená ešte v marci na spoločný výcvik s JPO – 2.¹⁴

Dňa 4. augusta 1944 bola podstatná časť pluku navagónovaná a presunula sa do Vranova nad Topľou.¹⁵ Poľná jednotka PÚV podliehala priamo AV v Prešove, ktoré jej prideliť krycie meno „Kilowatt“.¹⁶ Skladala sa z veliteľstva so štábnou rotou, tankového práporu, práporu KPÚV a pomocných jednotiek. Početný stav jej príslušníkov dosahoval necelých 800 mužov.¹⁷ Veliteľom poľnej jednotky bol mjr. Jozef Dobrotka, na čele štábnej roty stál stot. Martin Ďuriš-Rubanský. Tankovému práporu, pozostávajúceho z dvoch rôt tankov LT – 38 a roty tankov PzKpfw, velil stot. Ján Jarembák. Funkciu veliteľa práporu KPÚV, zloženého z roty protitankových kanónov a dvoch rôt stíhačov tankov, zastával stot. František Adam.¹⁸ Poľná jednotka PÚV disponovala spolu 46 tankami LT – 38, desiatimi tankami PzKpfw. II, 16 stíhačmi tankov Marder III, ôsmimi kanónmi 75 mm Pak 40 a štyrmi kanónmi 50 mm Pak 38.¹⁹

Hlavnú údernú silu tankového práporu tvorili ľahké tanky LT – 38, vyrobené v pražskej firme ČKD (po okupácii premenovanej na BMM) v rokoch 1938 – 1942. Boli medzi nimi zastúpené stroje všetkých ôsmich verzii (Ausf. A, B, C, D, E, F, S, G). Na začiatku 2. svetovej vojny patrili k najlepším tankom svojej triedy, ale postupne ich vyradili modernejšie obrnené vozidlá. V roku 1944 boli beznádejne zastarané a opotrebované, mnohým chýbali rádiostanice. Z takýchto strojov sa navyše vymontovali spodné guľomety a na otvor bola nitmi pripevnená 25 mm hrubá kruhová pancierová doska. Slovenské LT – 38 niesli tmavosivú, pieskovožltú alebo zelenú kamufláž. Kaki farbu však mali len cvičné vozidlá, ktoré Poľná jednotka PÚV pochopteľne nepoužívala. Tanky označovali štítky zvislo rozdelené bielo-modro-červenými pruhmi namalované na oboch stranách veže.

Všetky slovenské ľahké tanky PzKpfw. II patrili k verzii „C“, vyrábanej nemeckým koncernom MAN od konca roku 1939 do marca 1940. V predvečer SNP boli takisto zastarané a výzbrojou a pancierovaním zaostávali aj za tankami LT – 38. Tieto vozidlá dostal PÚV začiatkom roku 1944, ako náhradu za vyradené pancierové automobily OA vz. 30. PzKpfw. II preto neboli určené na bojové nasadenie, ale na prieskum. Niesli pieskovožltý náter, marking mali rovnaký ako LT – 38.

Z obrnených vozidiel sa v najlepšom stave nachádzali stíhači tankov Marder III Ausf. H. Vyrábala ich firma BMM na podvozkoch zastaraných tankov LT – 38 od novembra 1942 do mája 1943. Boli to rýchle a dobre vyzbrojené stroje, avšak ich veľkou nevýhodou bol zhora a zozadu otvorený bojový priestor. Stíhači mali pieskovožltú kamufláž. Pôvodne boli označené nemeckými križmi, ktoré sa po prevzatí vozidiel slovenskou stranou zatrelí žltou farbou.

Kanóny Pak 38 a Pak 40 patrili medzi najlepšie zbrane svojho druhu a na vzdialenosť 500 m dokázali prestreliť čelný pancier všetkých typov stredných tankov. Niesli pôvodný nemecký pieskovožltý náter.

Povstalecké VÚ prikladalo Poľnej jednotke PÚV veľkú dôležitosť. Pod novým názvom Kombinovaný tankový pluk mala spolu s ostatnými útvarmi VA otvoriť ČA prechod cez karpatské

¹²FRANCEV, V.: C. d., s. 126.

¹³VHA – Trnava, fond MNO SR 1939 – 1945/ fondové oddelenie spisy tajné 1939 – 1945, II. časť, krabica 32, čj. 17 087 Taj./ 1944.

¹⁴BAJTOŠ, I.: História slovenského Pluku útočnej vozby, Archív Múzea Slovenského národného povstania (AM-SNP) Banská Bystrica, fond XII, sign. 88/87, s. 160.

¹⁵Tamže., s. 156 – 157.

¹⁶VHA – Trnava, fond MNO SR 1939 – 1945/ fondové oddelenie spisy tajné 1939 – 1945, II. časť, krabica 32, čj. 71 164 Taj./ 1944.

¹⁷KLIMENT, Ch. K.: Slovenská armáda 1939 – 1945. Plzeň 1996, s. 65.

¹⁸BAJTOŠ, I.: C. d., s. 155 – 156.

¹⁹KLIMENT, Ch. K.: C. d., s. 65.

priesmyky. Jedinou prekážkou stojacou na ceste prechodu poľnej jednotky do Povstania bol jej veliteľ mjr. Dobrotka, známy svojím ľudáckym a germanofilským presvedčením. Dňa 22. augusta 1944 sa preto vedúci VÚ pplk. gšt. Ján Golian v Turčianskom Sv. Martine tajne stretol s protinacisticky orientovaným veliteľom tankového práporu stot. Jarembákom a poveril ho velením Kombinovaného tankového pluku v Povstaní. Inak mu nedal nijaké podrobnejšie pokyny. Ján Golian Jarembákovi oznámil len to, že východoslovenské divízie už majú určené úlohy a zástupca veliteľa VA plk. gšt. Viliam Talský v Prešove má inštrukcie.²⁰ Jarembák však nedostal v nasledujúcich dňoch od Talského ani Goliana nijaké pokyny, ako má postupovať po vypuknutí Povstania.

Na tomto mieste si môžeme položiť otázku, či by úder Kombinovaného tankového pluku do tyla nemeckých vojsk v Karpatoch mal nádej na úspech. Mohli zastarané slovenské tanky obstáť proti moderne vyzbrojeným nemeckým jednotkám? Myslím si, že áno, no iba za predpokladu, ak by sa podarilo využiť moment prekvapenia. Aj ľahký tank totiž zostáva hroznou zbraňou pre neobmedzený počet ľahko vyzbrojených pešiakov a neobrných vozidiel. Pripravovaný útok VA proti nemeckým vojskám by zasiahol predovšetkým tylové, a nie bojové jednotky, ktoré museli čeliť náporu Červenej armády. Prekvapujúci nájazd slovenských tankov na dopravné, údržbárske a spojovacie zariadenia a zásobovacie sklady by pre Nemcov znamenal katastrofu. Zastarané tanky LT – 38 a PzKpfw. II by navyše podporovali stíhači Marder III a ich kanóny dokázali preraziť pancier takmer všetkých nemeckých obrnencov.

Zorganizovať okamžitý prechod celého pluku k Červenej armáde však znemožňovalo veľké rozptýlenie tankových a protitankových rôt. Keď 31. augusta začali Nemci odzbrojovať VA, boli jednotlivé časti Poľnej jednotky PÚV dislokované nasledovne:

Veliteľstvo pluku so štábnou rotou sa nachádzalo vo Vranove nad Topľou. Ochranu mu poskytovali dva tanky LT – 38.²¹

Veliteľstvo tankového práporu, práporu KPÚV, trénu PÚV, autodielenie a ostatné pomocné jednotky boli umiestnené v barakovom tábore pri obci Čemerné (dnes časť Vranova n/T.). Na ochranu veliteľstva práporu KPÚV boli pridelení dvaja stíhači Marder III.²²

1. tanková rota (V – npor. Pavol Švarc)²³ bola takisto dislokovaná v Čemernom. Skladala sa z veliteľského voja a troch tankových čiat. Veliteľský voj zahŕňal sedem tankov LT – 38, dva nákladné automobily Praga RV, osobný automobil značky Tatra a kolesopásový motocykel NSU-Kettenkrad. Všetky tankové čaty disponovali piatimi LT – 38. Dňa 31. augusta sa však v Čemernom nachádzalo len jedenásť tankov. Na rozkaz prešovského AV zo 17. augusta boli totiž dve tankové čaty pridelené pohotovostným protipartizánskym jednotkám: 1. tanková čata (V – por. Oskár Sedílek) do Prešova a 2. tanková čata (V – por. Jozef Stanko) do Hanušoviec nad Topľou, odkiaľ sa po týždni presunula do kasární v Humennom. Jeden LT – 38 z veliteľského voja bol navyše koncom augusta prevelený na ochranu veliteľstva 2. PD.²⁴

2. tanková rota (V – npor. Ján Achimský) sídlila najskôr v Čemernom spolu s 1. tankovou rotou a mala aj identickú organizáciu. V prvej polovici augusta ju na rozkaz AV prevelili do Šťavníka, kde mala ochraňovať pred partizánmi zásobovacie sklady, spojovacie a zdravotnícke zariadenia 1. PD. Dňa 17. augusta bola z jej veliteľského voja vyčlenená pohotovostná čata zložená zo štyroch LT – 38 (V – zvk. Hudek). Dostala úlohu zabezpečovať komunikácie v priestore Vyšný Svidník (dnes súčasť mesta Svidník). 25. augusta nariadilo AV 2. tankovejrote zapojiť sa do protipartizánskej akcie v priestore Poprad, kam jednotka odišla 30. septembra. Počas presunu zanechal npor. Achimský na rozkaz plk. Markusa 3. tankovú čatu (V – por.

²⁰JAREMBÁK, J.: Údaje poskytnuté autorovi v rozhovore dňa 5. novembra 1996.

²¹BAJTOŠ, I.: C. d., s. 156.

²²Tamže, s. 156 – 157.

²³P. Švarc si po vojne zmenil priezvisko na Skalák.

²⁴BAJTOŠ, I.: C. d., s. 156, 165, 169.

Štefan Peciar) na ochranu veliteľstva 1. PD. Ostatné časti 2. tankovej roty so zvyšnými 13 strojmi LT – 38 prešli po príchode do Levoče na stranu povstaleckej armády.²⁵

3. tanková rota (V – npor. Imrich Gaš) dorazila na východné Slovensko ako prvá tanková jednotka PÚV už koncom júna. Ako sme spomenuli, mala iba dve tankové čaty vyzbrojené desiatimi strojmi PzKpfw. II. Prvoradou úlohou tejto jednotky bol prieskum. Na rozkaz MNO preto spočiatku cvičila spolu s cyklistami JPO – 2. V polovici augusta bola znova zaradená do PÚV a presunula sa do Stropkova.²⁶

1. rota KPÚV (V – npor. Karol Crha) pozostávala z troch čiat KPÚV vyzbrojených ôsmimi kanónmi 75 mm Pak 40 a štyrmi kanónmi 50 mm Pak 38. Jej stanovište sa nachádzalo v Duklianskom priesmyku.²⁷

2. rota KPÚV (V – npor. Štefan Mihalík) pozostávala z dvoch čiat KPÚV a bola vyzbrojená siedmimi stíhačmi tankov Marder III. Obe čaty mali po troch vozidlách a jedným disponoval veliteľ roty. Do polovice augusta bola dislokovaná v Stropkove, potom v Ladomírovej.²⁸

3. rota KPÚV (V – npor. Dezider Bohúň) mala rovnaké zloženie a výzbroj ako 2. rota KPÚV, rozmiestnená bola v Medzilaborciach.²⁹

Hoci o prípravách Povstania nemali do konca augusta príslušníci Poľnej jednotky PÚV ani potuchy, väčšina z nich zmýšľala protifašisticky a neboli vôbec nadšení perspektívou boja proti Červenej armáde, ani partizánom. Partizánske hnutie dosiahlo na východnom Slovensku v lete 1944 značné rozmery. V Slanských vrchoch neďaleko Vranova pôsobil oddiel (od 27. augusta 1944 brigáda) Čapajev (V – Ivan Kononovič Baľuta-Jagupov, NŠ – Ľudovít Kukorelli), ktorý udržoval kontakty s veliteľstvom 1. PD aj PÚV. (Kukorelli bol bývalým spolužiakom stot. Jarembáka.) Priamy styk tankistov v Černomom s čapajevovcami prebiehal od 26. augusta.³⁰ Stot. Jarembák dokonca zabezpečil zásobovanie partizánov priamo z vojenských skladov.³¹

Koniec augusta bol poznamenaný všeobecným napätím. 27. augusta sa vrátil z návštevy Turčianskeho Sv. Martina stot. Ďuriš-Rubanský a priniesol správu, že tamojšia vojenská posádka sa pred dvoma dňami pridala k partizánom. 28. augusta sa štábní dôstojníci z rozhlasového vysielania dozvedeli o postrieľaní skupiny nemeckých vojakov v martinských kasárňach PÚV (tzv. Ottova misia). Tento incident všetci odsudzovali, ale súčasne pochopili, že udalosti naberajú nebezpečne rýchly spád. Po správe o vypuknutí Povstania zostali príslušníci Poľnej jednotky PÚV úplne dezorientovaní. Stot. Jarembák márne očakával pokyny od plk. gšt. Talského a Banská Bystrica mlčala tiež. Vidiac neúnosnosť ďalšieho vyčkávanie, rozhodol sa veliteľ tankového práporu konať na vlastnú päsť a samostatne vypracoval plán ďalších akcií. Podľa neho sa mali najskôr všetky časti Poľnej jednotky PÚV sústrediť v Černomom, odkiaľ by sa potom podľa vývoja situácie buď spolu s 1. PD prebili k Červenej armáde, alebo sa stiahli na povstalecké územie. 31. augusta odcestoval stot. Jarembák s týmto plánom do Vyšného Svidníka na tajnú veliteľskú poradu, ktorú zvolal plk. Mikuláš Markus.³² V rovnakom čase začali nemecké jednotky odzbrojovať VA.

Rozkaz na odzbrojenie VA, operáciu Kartoffelernte mit Prämie, vydalo veliteľstvo skupiny armád Nord-Ukraine (V – Generaloberst Josef Harpe, NŠ – Generalmajor Wolfdietrich von Xylander, SV – Krakov) k tomuto účelu vopred pripraveným jednotkám armádnej skupiny Heinrici³³ (V – Generaloberst Gotthard Heinrici, NŠ – Oberst iG Carl Wagener, SV – So-

²⁵Tamže, s. 179 – 180.

²⁶Tamže, s. 160.

²⁷Tamže, s. 157.

²⁸Tamže, s. 15.

²⁹Tamže, s. 157.

³⁰Tamže, s. 154, 166.

³¹JAREMBÁK, J.: Údaje...

³²JAREMBÁK, J.: Údaje...

³³Armádna skupina (Armeegruppe) Heinrici sa skladala z nemeckej 1. tankovej armády pod priamym velením gen. Heinriciho a maďarskej 1. kráľovskej armády.

brance) dňa 31. augusta o 13.08. Odzbrojovanie slovenských vojakov v Duklianskom priesmyku sa však začalo už o 12.30.³⁴

Na odzbrojenie VA boli vyčlenené tri bojové skupiny: skupina XXIV. TZ, skupina Rintelen a skupina Korück 531. Tieto skupiny boli zostavené z príslušníkov XXIV. TZ (V – General der Panzertruppen Walther K. Nehring, NŠ – Oberst iG Berger, SV – Du-kla), XI. armádneho zboru (V – Generalleutnant Rudolf von Binnau, NŠ – Oberst iG Schultze, SV – Lomna), XXXXIX. horského zboru a tylových jednotiek armádnej skupiny Heinrici.³⁵

Skupina XXIV. tankového zboru (V – Oberst Mathias) pozostávala z predsunutého oddielu 68. PD (V – Rittmeister Lang),³⁶ predsunutého oddielu 96. PD (V – Oberstleutnant Lorenz), predsunutého oddielu 208. PD (V – Major Rauh), inštručnej roty³⁷ XXIV. TZ., 28. a 29. roty pevnostných protitankových kanónov.³⁸ Dostala rozkaz odzbrojiť jednotky 1. PD na Duklianskom priesmyku a v priľahlom teritóriu severovýchodného Slovenska. Predsunutý oddiel 68. PD disponoval čatou útočných diel, čiže tromi vozidlami. Nepochybne išlo o stroje najrozšírenejšieho typu StuG 40 Ausf. G. Podľa všetkého boli vyčlenené z 1 196. oddielu útočných diel zo 196. protitankového práporu.³⁹

Skupina Rintelen (V – General der Infanterie Enno von Rintelen) sa skladala z 357. PD, zmiešaného práporu XI. armádneho zboru, pancierového vlaku č. 62, 987. práporu nemeckej domobrany, štyroch pohotovostných rôt, útočného pluku veliteľstva 1. tankovej armády a bojovej skupiny Schäfer. Hlavné sily skupiny Rintelen sa sústredili v Košiciach. Ich úlohou bolo odzbrojiť AV v Prešove, veliteľstvo 1. PDa, veliteľstvo PÚV. Útočný pluk 1. tankovej armády a skupina Schäfer mali pacifikovať západný okraj operačného pásma Wehrmachtu na Spiši. Operácie Kartoffelernte mit Prámie sa preto nezúčastnili.⁴⁰ Jednotky gen. von Rintelena disponovali jedným pancierovým vlakom, piatimi ľahkými tankami PzKpfw. II Ausf. L a šiestimi obrnenými transportérmi.⁴¹ Pri odzbrojovaní VA bol však použitý len pancierový vlak č. 62. Ostatné obrnené vozidlá operovali v rámci útočného pluku a skupiny Schäfer.

Väčšina jednotiek skupiny Korück 531 (V – gen. Bauer) sa sústredila už pred vypuknutím SNP v Michalovciach.⁴² Skupina pozostávala z príslušníkov armádnej zbrojárskej školy, dvoch rôt 1 196. protitankového práporu,⁴³ dvoch pohotovostných rôt armádneho ženijného náčel-

³⁴NaS, s. 507, 510.

³⁵Tamže, s. 511 – 512.

³⁶Hodnosť rotmajstra, ktorú Langovi prisúdil prekladateľ v zborníku NaS je podľa mňa chybná. Považujem za nemožné, aby jednotke v sile práporu velil obyčajný poddôstojník. Nazdávam sa, že Lang mal jazdeckú hodnosť Rittmeister, ktorej ekvivalent pri pechote bol Hauptmann.

³⁷Zborník NaS na s. 514 nazýva inštručnú rotu chybné ako učebnú rotu. Prívlastkom inštručná („lehr“) sa nazývali elitné jednotky nemeckej armády. Ich príslušníci boli určení na testovanie najmodernejších zbraní v boji a výcvik nováčikov.

³⁸NaS, s. 511.

³⁹Zborník NaS na s. 516 uvádza, že 31. augusta 1944 operoval na severnej strane Lupkovského priesmyku štáb 196. protitankového práporu so 1 196. oddielom útočných diel. Spomínaného dňa mu chýbala práve jedna čata, teda tri vozidlá.

⁴⁰NaS, s. 512.

⁴¹Útočný pluk 1. tankovej armády bol zosilnený prieskumnou tankovou čatou (čiže piatimi tankami) z prieskumného práporu 24. tankovej divízie (NaS, s. 503). Počet obrnených transportérov skupiny Schäfer udal vo svojej výpovedi nemecký vojak, ktorého zajali povstanci pri Ružomberku (VHA – Trnava, fond 1. ČSAS, sign. 4/B/11/2, hlásenie zo 7. septembra 1944).

⁴²Tylové jednotky armádnej skupiny Heinrici boli dislokované v Michalovciach od 18. augusta 1944 (VHA – Trnava, fond MNO SR 1939 – 1945/fondové oddelenie spisy tajné 1939 – 1945, II. časť, k. 33, čj. 71 305 Taj./1944).

⁴³Zborník NaS na s. 512 uvádza, že do Bauerovej skupiny bol začlenený celý protitankový prápor XXXXIX. horského zboru. Na s. 516 je však uvedená, že 31. augusta operovala na severnej strane Lupkovského priesmyku v priestore Komaňca bojová skupina Graf Hartenberg. Túto skupinu zostavilo velenie 96. PD. Mala úlohu zabrániť príslušníkom VA uniknúť cez Karpaty k Červenej armáde. Súčasťou skupiny bol aj štáb 196. protitankového práporu so 1 196. oddielom útočných diel bez jednej čaty. Považujem protitankový prápor XXXXIX. horského zboru a 196. protitankový prápor za jednu a tú istú jednotku. Ak bol štáb práporu a oddiel útočných diel súčasťou skupinou Graf Hartenberg, mohol gen. Bauer disponovať len zvyšnými dvoma protitankovými rotami. Tie mali byť podľa tabuliek vyzbrojené 14 kanónmi Pak 75 mm a deviatimi kanónmi Fla 37 mm.

nika, pohotovostnej roty armádneho spojárskeho náčelníka a zabezpečovacích jednotiek veliteľa tylového priestoru 531. Úlohou Bauerovej skupiny bolo odzbrojiť 2. PD.⁴⁴ Obrnené vozidlá s najväčšou pravdepodobnosťou nemala.

Uvedené fakty jasne hovoria, že 31. augusta mohli okupanti na území Šariško-zemplínskej župy proti 43 slovenským tankom (33 LT – 38 + 10 PzKpfw. II) a 16 stíhačom Marder III postaviť len tri útočné delá a jeden pancierový vlak. O početnej prevahe nemeckých vojsk na východnom Slovensku sa taktiež nedá hovoriť. Ako si však potom možno vysvetliť takú úspešnosť operácie Karttoferlern te mit Prämie? Nemci sa spoliehali na moment prekvapenia, narušenie komunikačných kanálov slovenských jednotiek a predovšetkým na dokonalú koordináciu jednotlivých akcií a neschopnosť slovenského velenia pružne reagovať. Tieto predpoklady im vyšli dokonale.

Deliača čiara medzi operačným priestorom skupiny XXIV. TZ, skupiny Rintelen a skupiny Korück 531 mala prebiehať po líniiach Lipiany (dnes Lipany, XXIV. TZ) – Uhorské Raslavice (dnes časť obce Raslavice, Rintelen) – Stropkov (Korück 531), Stropkov – Jašílska (Korück 531), Stropkov – cesta na Kelču – Vranov n/T. (Rintelen) – Trebišov (Rintelen).⁴⁵

Najdôležitejším cieľom okupantov bolo prešovské AV. Jedinou slovenskou obrnenou jednotkou v Prešove bola 1. čata 1. tankovej roty, vyčlenená 17. augusta na boj proti partizánom, umiestnená v delostreleckých kasárňach. Do protipartizánskej akcie bola nasadená jediný raz v noci z 23. na 24. augusta. Čatu vtedy vyslali do Margecian, kde partizáni z oddielu Čapajev prepadli nemecký železničný transport a zničili staničné zariadenia. Por. Sedílek nechcel s partizánmi bojovať a presun do Margecian zámerne spomaľoval. Keď okolo 03.30 vnikli tanky na stanicu, už tam nijaký partizán nebol. Dopoludnia 30. augusta navštívil delostrelecké kasárne v Prešove npor. Achimský, ktorého tanková rota sa práve presúvala na Spiš, a prehováral por. Sedíla na odchod k povstaleckej armáde. Ten však odmietol opustiť mesto bez rozkazu veliteľstva PÚV.⁴⁶

Nemecké vojská vnikli do Prešova na druhý deň popoludní. O 14:30 obsadili AV, na letisku v Šebeši (dnes Nižná Šebastová) zajali gen. Malára a prešovskú posádku v priebehu dvoch hodín odzbrojili.⁴⁷ Príslušníci tankovej čaty mali vtedy poobedňajší odpočinok. Zaskočení príchodom okupantov sa bez boja vzdali.⁴⁸

Zvesti o udalostiach v Prešove rýchlo prenikli do Gíraltoviec. Náčelník štábu 1. PD mjr. gšt. Polk a ďalší dôstojníci neváhali ani chvíľu a odišli do Slanských vrchov k partizánom.⁴⁹ Príslušníci 3. čaty 2. tankovej roty, ktorú zanechal na ochranu veliteľstva 1. PD npor. Achimský, ráno 30. augusta už toľko šťastia nemali a skončili v nemeckom zajatí.⁵⁰

Stot. Jarembák sa spolu s ďalšími dôstojníkmi VA popoludní 31. augusta nachádzal vo Vyšnom Svidníku na tajnej veliteľskej porade. Porada sa ani poriadne nezačala, keď plk. Markus dostal správu o odzbrojení divízneho veliteľstva v Gíraltovciach. Okamžite vydal telefónom podriadeným jednotkám rozkaz klásť okupantom odpor, alebo sa pripojiť k partizánom. Útočné delá a pechota predsunutého oddielu 68. PD v tej chvíli už prenikali do Vyšného Svidníka a veliteľ 1. PD urýchlene odišiel do Bardejova. Stot. Jarembák utiekol v poslednej chvíli oknom. S ťažkosťami sa okľukami dostal do Vranova.⁵¹

⁴⁴NaS, s. 512.

⁴⁵Tamže, s. 512. Obec Kelča (v súčasnosti zatopená priehradou Domaša) je v zborníku NaS chybné uvedená pod názvom Kolca.

⁴⁶BAJTOŠ, I.: C. d., s. 167 – 168.

⁴⁷PAŽUR, Š.: Príslušníci Východoslovenskej armády v protifašistickom odboji. In: Východoslovenská armáda a odboj, Banská Bystrica 1992, s. 128.

⁴⁸BAJTOŠ, I.: C. d., s. 168.

⁴⁹PAŽUR, Š.: C. d., s. 128.

⁵⁰BAJTOŠ, I.: C. d., s. 182.

⁵¹JAREMBÁK, J.: Údaje... J. Jarembák mi uviedol, že do mesta vnikli tanky. Muselo však ísť o útočné delá predsunutého oddielu 68. PD. Obsadenie priestoru Svidník touto jednotkou potvrdzuje aj hlásenie armádnej skupiny Heinricha z 31. augusta 1944 (NaS, s. 516 – 517).

Pohotovostnej tankovej čate zvk. Hudeka, ktorú do svidníckeho priestoru odvelili 17. augusta od 2. tankovej roty, sa podarilo uniknúť do Medzilaboriec, kde sa pripojila k 3.rote KPÚV.⁵²

Odzbrojeniu však neunikla 2. čata 1. tankovej roty, umiestnená od 24. augusta v Humennom. 31. augusta bol jeden tank na oprave motora v neďalekých armádnych autodielnach. Keď sa popoludní vracal do kasárni, predbehol v trojstupe pochodujúcu jednotku nemeckej pechoty vyzbrojenú ručnými zbraňami a obávanými pancierovkami (Panzerfaust). Zvyšné tanky boli v tom čase odstavené na kasárenskom dvore a ich osádky odpočívali. Dvaja Nemci bežali za vracajúcim sa tankom, vnikli do kasárni a namierenými pancierovkami znemožnili jeho osádke varovať ostatných vojakov. Zakrátko boli kasárne obsadené a odzbrojení vojaci putovali do zajateckých táborov.⁵³

Veliteľstvo 2. PD vo Vyšnej Radvani odzbrojili okupanti v ten istý deň. Tank LT – 38 pridelený na jeho ochranu bol vtedy ukrytý v jednej záhrade. Osádka ho opustila a rozprchlá sa po okolí.⁵⁴

Oveľa dramatickejšie prebiehalo odzbrojovanie 3. tankovej roty. Táto jednotka bola najviac izolovaná časťou PÚV. O príprave Povstania nevedel ani jeden jej príslušník. Prípadné protinemecké vystúpenie navyše komplikovala skutočnosť, že v Stropkove sa okrem roty npor. Gaša ubytovala i jednotka nemeckých pešiakov a ženistov. Rota nemala žiadne konkrétne úlohy. Počas dvoch dní bola nasadená do protipartizánskej akcie, ale ku kontaktu s protivníkom nedošlo. Pred príchodom 3. tankovej roty bola v Stropkove umiestnená 2. rota KPÚV npor. Mihalíka. Keď jej miesto zaujali tankisti npor. Gaša, presunula sa do Ladomírovej, kde ju niekoľkokrát prepadli partizáni. Npor. Mihalík sa preto dohodol s veliteľom 3. tankovej roty, že tanky odídu do Ladomírovej chrániť jeho rotu. K presunu malo dôjsť 31. augusta, 29. augusta prenikli do Stropkova správy o udalostiach v Turci. Nemci očividne znervózneli a okolo ubikácií slovenských vojakov postavili hliadky. Npor. Gaš sa napriek tomu rozhodol odísť s rotou do Ladomírovej. Pri eventuálnom pokuse Nemcov zabrániť presunu mali tankisti použiť zbrane. 31. augusta okolo 15.00 obklúčili Nemci ubytovne 3. tankovej roty. Na tankistov pokúšajúcich sa naskákať do svojich vozidiel spustili paľbu z ručných zbraní a pancieroviek. Slovenskí vojaci strelbu opätovali. Trom tankom sa podarilo preraziť obklúčenie a prebiť sa z mesta. Dva sa dostali do horskej osady Babie južne od Gíraltoviec. Tam osádky z tankov vymontovali guľomety a po neľahkom putovaní dorazili k partizánom z brigády Čapajev.⁵⁵ Tretí tank unikol opačným smerom. Severne od Stropkova na križovatke do Svidníka a Medzilaboriec narazil na 1. batériu Delostreleckého protiletadlového pluku (DPLP) z Kelemešu (dnes Ľubotice), ktorý taktiež unikol odzbrojeniu a presúval sa do Medzilaboriec. V Stropkove sa chceli príslušníci DPLP spojiť s 3. tankovou rotou. Cez mesto však prešli bez toho, že by s ňou nadviazal kontakt skôr, ako Nemci začali tankistov odzbrojovať. Keď delostrelci začuli zo Stropkova strelbu, nechali 1. batériu na križovatke kryť ústup. Tank potom pomáhal batérii zdržiavať prenasledovateľov.⁵⁶ Ďalšie osudy tohto vozidla nie sú známe.

Ostatní príslušníci 3. roty sa zakrátko vzdali nemeckej presile. Npor. Gaš predtým ešte dokázal telefonicky varovať npor. Mihalíka a veliteľstvo PÚV. Na druhý deň sa mu podarilo za zajatia utiecť a pripojil sa k partizánskej brigáde Čapajev.⁵⁷

Ako prebiehalo odzbrojenie protitankových jednotiek Poľnej jednotky PÚV?

1. rota KPÚV na Duklianskom priesmyku patrila medzi prvé odzbrojené jednotky VA. Bojová skupina XXIV. tankového zboru zaskočila príslušníkov roty npor. Čruhu nepripravených a po krátkom boji ich okupanti zajali.⁵⁸

⁵²BAJTOŠ, I.: C. d., s. 163.

⁵³Tamže, s. 168 – 169.

⁵⁴Tamže, s. 169.

⁵⁵Tamže.: C. d., s. 160 – 162.

⁵⁶VANĚK, O.: Nesklonené hlavne – Protiletadlový delostrelci v SNP, Liptovský Mikuláš 1995, s. 37 – 38. O. Vaněk uvádza, že spolu s batériou zdržoval Nemcov pancierový automobil, čo je nemožné.

⁵⁷BAJTOŠ, I.: C. d., s. 162.

⁵⁸Tamže, s. 163.

Veliteľ 2. roty KPÚV npor. Mihalík sa po varovnom telefonáte I. Gaša pokúsil so svojou jednotkou opustiť Ladomírovú, ale Nemci boli opäť rýchlejší. Až na jedného vojaka padli všetci príslušníci roty do zajatia.⁵⁹

K 3.rote KPÚV v Medzilaborciach sa podvečer 31. augusta pripojila tanková čata zvk. Hudeka. Npor. Bohúň sa potom rozhodol so všetkými obrnenými vozidlami prebiť k Červenej armáde.⁶⁰ Po 21:00 dorazila 3. rota KPÚV s tankami LT – 38 do Vydrane, kde veliteľ Delostreleckého pluku 2 pplk. Jozef Vogl organizoval zvyšky 2. PD, s ktorými sa chcel pokúsiť o prechod cez Karpaty. O polnoci sa príslušníci PÚV spoločne s motorizovanou delostreleckou kolónou vydali k Lupkovskému priesmyku. Cestou sa pplk. Vogl dozvedel, že pešie jednotky, čo mali zaisťovať motorové vozidlá, sa k prechodu frontu odmietli pridať. Pplk. Vogl preto nariadil návrat do Vydrane, kde boli všetky obrnené vozidlá zničené. Časť vojakov sa potom rozišla do svojich domovov. Ostatní založili partizánsku skupinu Kriváň.⁶¹

Do večera 31. augusta sa okupantom podarilo odzbrojiť a internovať alebo inak eliminovať veľkú časť príslušníkov Poľnej jednotky PÚV, avšak veliteľstvo pluku a jednotky umiestnené v Černom sa im zlikvidovať nepodarilo. Prvé správy o odzbrojovaní VA dorazili do Vranova z Giraltovec a Stropkova krátko po 15:00. Odzbrojenie veliteľstva pluku bolo otázkou niekoľkých hodín. Mjr. Dobrotka sa so situáciou nedokázal vyrovať a rezignoval. Velenie prebral stot. Jarembák, ktorý sa práve vrátil z Vyšného Svidníka. Dôstojníci štábnej roty boli rozhodnutí nedať sa odzbrojiť a radšej odísť k partizánom. Stot. Ďuriša-Rubanského okamžite vyslali na veliteľstvo skupiny Čapajev a všetci sa presunuli do Černého. Mjr. Dobrotka i najoddanejší režimista, spravodajský dôstojník PÚV, por. Mikuláš Novák odišli tiež.⁶²

V Černom sa potom konala porada príslušníkov PÚV. Všetci sa pripojili k rozhodnutiu opustiť barakový tábor a odísť do lesov k Čapajevovcom. Neskoro popoludní dorazil do Černého stot. Ďuriš-Rubanský s partizánskym nadporučikom a plánom presunu. Tábor celkom opustilo 333 mužov, 13 tankov LT – 38 (11 tankov 1. tankovej roty + 2 tanky štábnej roty), dvaja stíhači Marder III, 65 automobilov a 13 motocyklov. Nemci vyslali za ustupujúcimi vojakmi hliadku, ktorú zadný voj zlikvidoval. Príslušníci PÚV potom cez Čaklov prešli do Zámutova, kde zničili armádny liehovar⁶³ a okolo 23:00 dorazili do obce Zlatá Baňa v Slanských vrchoch. Tam dôstojníci PÚV so štáбом Čapajevovcov vypracovali plán ďalších akcií.⁶⁴ Dohodli sa, že najskôr zničia železničný uzol v Kysaku. Potom sa mali vozidlá PÚV presunúť z úzkeho údolia pri Zlatej Bani do širokej Hermanovskej doliny. Najvýznamnejším podujatím mal byť útok Čapajevovcov podporovaných obrnenou technikou na Prešov. Všetky tri akcie boli vykonané naraz už v priebehu niekoľkých hodín.⁶⁵ Že pritom došlo k zbytočnému triešteniu síl netreba dodávať.

Npor. Švarc vyčlenil zo svojej roty na vyradenie železničných objektov v Kysaku a Obišovciach 3. tankovú čatu (V – d. zást. asp. Ján Naništa). Na každý tank nasadli dvaja, traja partizáni. Čatu navyše sprevádzali dva nákladné automobily s pechotou. V noci na 1. septembra sa jednotka po trase Zlatá Baňa – Kokošovce – Žehňa – Šarišské Bohdanovce – Drieňov presunula do Lemešian na komunikáciu Prešov – Košice. Pred Lemešanmi zlikvidovali tankisti osádku nemeckého osobného auta a vzali ho do vleku. Za obcou narazili na dva konské povozy s nemeckými vojakmi a rozstrieľali ich. Podľa partizánov nemali byť v Kysaku okrem nepočítaného Bahnhofskommanda nijakí Nemci. Po príchode do Obišoviec okolo 04:00 sa tanková

⁵⁹Tamže, s. 163.

⁶⁰Tamže, s. 163 – 164.

⁶¹VOGL, J.: Pamäti veliteľa partizánskej brigády Kriváň za SNP, s. 10. VHA – Trnava, fond Špeciálne zbierky, sign. X – 158.

⁶²JAREMBÁK, J.: Údaje...

⁶³BAJTOŠ, I.: C. d., s. 170.

⁶⁴MIARTUŠ, D.: Činnosť v Slovenskom národnom povstaní. Archív Múzea SNP – Banská Bystrica, fond XII, sign. 245/65.

⁶⁵Bajtoš, I.: C. d., s. 170.

čata rozdelila: prvá kolóna vedená J. Naništom s tromi LT – 38 postupovala k železničnému mostu na trati Prešov – Košice, zatiaľ čo ostatné tanky zamierili ku kysackej stanici. Veliteľský tank rozstrelal strážnu búdku na moste, prešiel pod ním a pokračoval v ceste. Vtedy sa na trati objavil nemecký pancierový vlak, dovtedy ukrytý za terénnym zárezom.⁶⁶ Mohol to byť jedine pancierový vlak č. 62, pridelený bojovej skupine Rintelen.

Palebnu silou nemecký pancierový vlak tankovú čatu J. Naništu vysoko prevyšoval. Súprava sa skladala z dvoch tykadlových (predbežných) vozňov, štyroch pancierových motorových drezín, vagóna s protiletadlovým kanónom a tankového vozňa. Každá pancierová motorová drezina disponovala krátkohlavňovým kanónom 75 mm KwK 37, inštalovaným v otočnej tankovej veži a piatimi guľometmi 7,92 mm MG 34. Na protiletadlovom vozni bol v betónovej skruži umiestnený štvorhlavňový kanón 20 mm Flak 38 s odmerom 360°, schopný paľby proti pozemným ľahko obrneným cieľom. Tankový vozeň bol vyzbrojený kanónom 75 mm KwK 40 so spriahnutým guľometom 7,92 mm MG 34⁶⁷. Naproti tomu tanky LT – 38 mali len 37 mm kanóny, doplnené jedným alebo dvoma 7,92 mm guľometmi.

Okamžite ako sa tanky dostali na dostrel, spustil na ne pancierový vlak paľbu a zničil dva LT – 38. Ďalší tank pri pokuse o ústup havaroval a osádka ho opustila. Zvyšné dva LT – 38 sa aj s prevážanými partizánmi skryli pod mostom a paľbu opätovovali. Vlak preto vyšiel na most a nemeckí vojaci začali na tanky hádzať granáty. Tie im však neublížili. Keď začala tankistom dochádzať munícia, rozhodol sa J. Naništa vyjednávať. No len čo opustil vozidlo, bol smrteľne zranený. Okolo 11.00 došlo tankom pod mostom strelivo a osádky i partizáni ich opustili. Celkom 14 vojakov a partizánov v boji zahynulo, piatich tankistov Nemci zajali. Osádke havarovaného tanku sa podarilo vrátiť ku svojejrote.⁶⁸

V čase, keď čata J. Naništu dorazila do Obišoviec, začal presun ostatných vozidiel Poľnej jednotky PÚV do Hermanovskej doliny. Pod velením stot. Adama nepozorovane prenikli cez Zámutov do údolia rieky Tople a pred 05:00 dorazili do Hermanoviec. Stot. Jarembák a štábní dôstojníci PÚV zatiaľ prešli horami na veliteľstvo čapajevovcov pod vrchom Šimonka.⁶⁹ Príslušníci PÚV neboli jedinými vojakmi, čo sa pridali k brigáde Čapajev. V Slanských vrchoch našli útočisko dôstojníci zo štábu 1. PD a peší prápor mjr. Rumana. V priestore Hanušovce – Bystré sa zasa nachádzal 3. prápor Pešieho pluku 1 pod velením mjr. Vosatku a príslušníci armádneho motorizovaného delostreleckého oddielu I/11 z Vranova.⁷⁰ O 08:00 prišiel k vojakom a partizánom v Hermanovskej doline L. Kukorelli a vymenoval za ich veliteľa stot. Adama. Všetky jednotky v doline boli zlúčené do partizánskeho oddielu č. 12 Bohdan Chmelnickij.⁷¹

Presunom k Hermanovciam sa aktivity vojakov a partizánov neskončili. Ešte v ten istý deň sa vydali dobyť Prešov. Na čele útočného oddielu bolo všetkých desať obrnených vozidiel pod velením npor. Dominika Miartuša, nasledovaných motorizovanou pechotou na nákladných automobiloch.⁷²

Úspech akcie mohol mať ďalekosiahle dôsledky. Prešov bol v nemeckých rukách necelých 24 hodín. Nachádzalo sa v ňom veliteľstvo gen. von Rintelena, riadiaceho operácie okupačných vojsk vo veľkej časti Šariško-zemplínskej župy a na Spiši. Bolo tu aj množstvo internovaných príslušníkov VA a vojenského materiálu. Obsadenie mesta a oslobodenie zajatcov by nemeckému veleniu spôsobilo vážne komplikácie. Toto podujatie sa však skončilo neúspešne pre nedostatočný prieskum a zlú taktiku.

⁶⁶Tamže, s. 171 – 172.

⁶⁷Zostava pancierového vlaku je zrekonštruovaná na základe práce I. Bajtoša (s. 172) a záznamu z Vojnového denníka povstaleckej armády (VHA – Trnava, fond 1. ČSAS, sign. 2b/4, hlásenie z 24. augusta 1944).

⁶⁸BAJTOŠ, I.: C. d., s. 172 – 173.

⁶⁹Tamže, s. 173 – 174.

⁷⁰PAŽUR, Š.: C. d., s. 128 – 129.

⁷¹BAJTOŠ, I.: C. d., s. 174.

⁷²Tamže, s. 174.

Velenie skupiny Rintelen muselo rátať s nebezpečenstvom, ktoré predstavovali neodzbrojené časti PÚV a cestu na Vranov zaistilo protitankovou batériou. Jednotka npor. Miartuša namiesto toho aby nečakanú prekážku obišla a udrela na ňu z tyla, alebo prenechala jej likvidáciu pechote, zaútočila naň čelne. Podarilo sa jej batériu zničiť, ale stratila pri tom dva LT – 38 a jeden Marder III. Keď sa do boja zapojil nemecký pancierový vlak od Kysaku, bol nariadený ústup.⁷³

Rýchly príchod pancierového vlaku svedčí o pružnosti, s akou Nemci reagovali na útok. Navyše to potvrdzuje záver, že skupina Rintelen okrem neho nemala v prešovskom priestore žiadne iné obrnené vozidlá. Inak by ich iste použila.

Po nevydarenom útoku na Prešov sa vojenské a partizánske jednotky vrátili do Hermanoviec, kde sa zreorganizovali. Brigáda Čapajev bola povýšená na partizánsky zväzok a všetci vojaci sa začlenili do novovytvorených partizánskych oddielov Ščors a Bohdan Chmeľnickij. Dňa 4. septembra dosiahol početný stav zväzku Čapajev 1 074 mužov.⁷⁴

Prvoradou úlohou partizánov teraz bolo pripraviť sa na útoky okupačných vojsk. Obranu Hermanovskej doliny organizoval stot. Adam. Podliehali mu tieto jednotky: zvyšok 1. tankovej roty (V – npor. Pavol Švarc), stíhač tankov Marder III (V – d. zást. asp. Július Rajták), pešia rota zostavená z mužstva PÚV (V – por. Alexander Daňo), jazdecká čata (V – por. Kusý) a čata partizánov. Obrnené vozidlá, autodiely PÚV, trén PÚV, zásoby PHM, ošetrovňa a poľné kuchyne sa presunuli ku kameňolomu za Hermanovcami.⁷⁵

Oddiel Bohdan Chmeľnickij uskutočnil v dňoch 2. a 3. septembra niekoľko nájazdov tankov a motorizovanej pechoty proti nemeckým konvojom na ceste Prešov – Vranov. Počas akcie dňa 3. septembra utrpel jeden LT – 38 priestrel hlavne. Oddielu stot. Adama tak zostalo už len päť úplne bojaskopných tankov.⁷⁶

Oddiel Ščors posilnený o ďalšie jednotky zasa zaútočil 3. septembra na Obišovce. Partizáni dočasne obsadili obec, zničili železničnú stanicu, rozbili miestnu nemeckú posádku a údajne poškodili aj pancierový vlak č. 62, ktorý jej prišiel na pomoc. Sami však utrpeli ťažké straty.⁷⁷

Akcie čapajevovcov oprávnené znepokojovali nemecké velenie v Prešove a jeho odpoveď nedala na seba dlho čakať. Prvý útok na Hermanovskú dolinu podnikli okupanti 4. septembra o 16:00. Pri Bystrom narazili na dva zamaskované LT – 38 a zničili ich. Nasledovný protiútok oddielu Bohdan Chmeľnickij, podporovaný dvoma tankami, nepriateľ nevydržal a dal sa na útek. Na druhý deň napadla Hermanovce nemecká pechota, podporovaná útočnými delami. Odrazila ich však nepriama paľba stíhača Marder III.⁷⁸

Rozhodujúci útok proti zväzku Čapajev prebehol 7. septembra. Nemci do neho nasadili celý 338. peší pluk 208. PD, zosilnený útočnými delami predsunutého oddielu 68. PD.⁷⁹ Útočníci postupovali z troch smerov: cez Bystre na Hermanovce, od Hanušoviec na Petrovce a z Kokošovíc na Zlatú Baňu. Zo železničnej trate v priestore obce Podlipníky podporovala postup okupantov paľba pancierového vlaku č. 62.⁸⁰ Nemecký útok sa vyvíjal úspešne. Zlatá

⁷³Tamže, s. 174.

⁷⁴Dejiny Slovenského národného povstania (DSNP), zv. 5, s. 63.

⁷⁵BAJTOŠ, I.: C. d., s. 176.

⁷⁶Tamže, s. 176.

⁷⁷DSNP, zv. 5, s. 531.

⁷⁸BAJTOŠ, I.: C. d., s. 176 – 178.

⁷⁹I. Bajtoš uviedol, že na Hermanovce útočila 108. mechanizovaná divízia SS (C. d., s. 178). Takáto divízia ale nikdy neexistovala. V spomínanom čase sa v priestore Prešov nachádzal 338. peší pluk 208. PD, ktorý bol 8. septembra odvelený na front. Útočnými delami v tomto priestore mohol disponovať jedine predsunutý oddiel 68. PD. Prítomnosť nemeckých tankov pri Hermanovciach, ktoré Ing. Bajtoš tiež spomína, je podľa mňa úplne vylúčená. Ak Nemci nenasadili tanky na začiatku operácie Kartoffeleimte mit Prämie proti pravidelným jednotkám SLA, sotva by ich neskôr použili proti partizánom.

⁸⁰MAZÚCH, M.: Martin – Eudovít Kukorelli ako partizán a veliteľ, navždy našim vzorom čapajevovcov. In: Dotazníky, životopisy a spomienky z bojov proti fašistom jednotlivých príslušníkov v partizánskom zväzku Čapajev, AMSNP Banská Bystrica, Fond XII, sign. S 15/78.

Baňa, Petrovce a Hermanovce už dopoludnia padli. Oddielu Bohdan Chmeľnickij začalo po dobytí Zlatej Bane hroziť obkľúčenie. Aby sa získal čas na odpútanie, nariadil stot. Adam npor. Švarcovi zaútočiť tankami na Hermanovce. Akcia sa vydarila a hlavné sily oddielu Bohdan Chmeľnickij ustúpili do lesov. Tanky LT – 38 zatiaľ v Hermanovciach spôsobili nemeckej pechote značné straty.⁸¹ Podarilo sa im prebiť sa až do priestoru dnešnej cementárne Bystré⁸² a okolo 11:00 sa začali sťahovať do Hermanovskej doliny, kryté paľbou stíhača Marder III. Jeho veliteľ J. Rajták pritom padol.⁸³ Boje sa skončili až okolo 20:00.⁸⁴ Väčšina mužov stot. Adama sa podarilo zachrániť v horách, ale svoje vozidlá museli pri ústupe zapáliť.⁸⁵

Krátko po tomto boji sa oddiel Bohdan Chmeľnickij rozpadol. Nemci rozhadzovali nad Slanskými vrchmi letáky s výzvou prezidenta Tisu slovenským vojakom, aby prestali klásť odpor, na čo väčšina mužstva dezertovala. Další vojaci, vedení stot. Adamom, stot. Ďurišom-Rubanským a npor. Miartušom odišli na stredné Slovensko, kde vstúpili do povstaleckej armády. Stot. Jarembákovi s mjr. Dobrotkom a por. Novákom sa zasa podarilo dostať do Prešova, kde im partizánska spojka a popredný odbojársky pracovník Jozef Bahurinský vystavil falošné dokumenty. Zvyšok dôstojníkov a vojakov, medzi nimi i npor. Švarc, zostal s partizánmi.⁸⁶

T. KLUBERT, T.: FELDEINHEIT DES PANZERREGIMENTS BEI DER ENTWAFFNUNG
DER OSTSLOWAKISCHEN ARMEE

In seiner Studie befasst sich der Autor mit der Wirkung der slowakischen und deutschen gepanzerten Truppen im ostslowakischen Raum am Vorabend der Karpatho-Duklanischer Militäroperation am Ende des Sommers 1944. Die Studie basiert auf der Forschung des Archivmaterials im historischen Militärarchiv, im Archiv des Slowakischen Nationalaufstandes sowie auf der Fachliteratur und Erinnerungen der Armeeingehörigen während der 1. Slowakischen Republik. Sie vermittelt uns detaillierte Auskünfte über die Organisation, Ausrüstung und Personalszusammensetzung der Feldeinheit des Panzerregiments, sowie über die Pläne ihrer Eingliederung in den Slowakischen Nationalaufstand als einziger panzermechanisierter Einheit der ostslowakischen Armee. Der Autor nennt gleichzeitig eine Liste der deutschen Einheiten, die für die Entwaffnung der ostslowakischen Armee bestimmt wurden. Der Hauptteil der Studie ist auf die Kampfoperationen der slowakischen und deutschen gepanzerten Einheiten während der Entwaffnung der ostslowakischen Armee von 31. August bis 7. September 1944 orientiert.

⁸¹BAJTOŠ, I.: C. d., s. 178.

⁸²JONÁŠ, J.: Boj pri Obišovciach. In: Práca, roč. XIX/1964, č. 192.

⁸³BAJTOŠ, I.: C. d., s. 178.

⁸⁴MIARTUŠ, D.: Činnosť v Slovenskom národnom povstaní. AMSNP Banská Bystrica, fond XII, sign. 245/65.

⁸⁵JONÁŠ, J.: Boj pri Obišovciach. In: Práca, roč. XIX/1964, č. 192.

⁸⁶JAREMBÁK, J.: Údaje... Z Prešova sa J. Jarembák, J. Dobrotka a M. Novák vydali do Košíc, odkiaľ sa chceli cez Maďarsko dostať do Bratislavy. Počas cesty sa Dobrotka a Novák od J. Jarembáka oddelili. Po príchode do Bratislavy bol stot. Jarembák veliteľstvom Domobrany poslaný do Turčianskeho Sv. Martina organizovať nové vojsko. Tam sa skontaktoval s Viliamom Žingorom a dodával mu dôležité informácie. Keď ho po čase začali podozrievať zo spojenia s partizánmi, postarali sa jeho priatelia v Bratislave, aby bol začiatkom roku 1945 preložený k 2. technickej divízii do Talianska. Na konci vojny sa J. Jarembák podieľal na prechode divízie na stranu Spojencov.

ORGANIZÁCIA POĽNEJ JEDNOTKY PÚV (STAV KU DŇU 29. AUGUSTA 1944)

Veliteľstvo pluku

Stanovisko veliteľa:	Vranov nad Topľou
Veliteľ pluku:	mjr. Jozef Dobrotka
Veliteľ štábnej roty:	stot. Martin Ďuriš-Rubanský
Pobočník veliteľa pluku:	npor. Karol Adamec
Technický pobočník:	stot. František Pacelt (+)
Spravodajský dôstojník:	por. Mikuláš Novák
Veliteľ spojovacej čaty:	npor. Alexander Daňo
Veliteľ technickej čaty:	
Veliteľ hospodárskej čaty:	por. Janovský
Šéfkľár:	por. MUDr. Imrich Hudec

Tankový prápor

Stanovisko veliteľa:	Čemerné
Veliteľ práporu:	stot. Ján Jarembák
Pobočník veliteľa práporu:	npor. Dominik Miartuš

1. tanková rota

Stanovisko veliteľa:	Čemerné
Veliteľ roty:	npor. Pavol Švarc
Veliteľ 1. tankovej čaty:	por. Oskár Sedílek
Veliteľ 2. tankovej čaty:	por. Jozef Stanko
Veliteľ 3. tankovej čaty:	d. zást. asp. Ján Naništa (+)

2. tanková rota

Stanovisko veliteľa:	Šťavník
Veliteľ roty:	npor. Ján Achimský
Veliteľ 1. tankovej čaty:	por. Alexander Oppl
Veliteľ 2. tankovej čaty:	por. Pavol Krúpa (+)
Veliteľ 3. tankovej čaty:	por. Štefan Peciar

3. tanková rota

Stanovisko veliteľa:	Stropkov
Veliteľ roty:	npor. Imrich Gaš
Veliteľ 1. tankovej čaty:	d. zást. asp. Vincent Plško
Veliteľ 2. tankovej čaty:	des. asp. Imrich Treplán

Prápor KPÚV

Stanovisko veliteľa:	Čemerné
Veliteľ práporu:	stot. František Adam
Pobočník veliteľa práporu:	d. zást. asp. Július Rajták (+)

1. rota KPÚV

Stanovisko veliteľa:

Veliteľ roty:

Veliteľ 1. čaty KPÚV:

Veliteľ 2. čaty KPÚV:

Veliteľ 3. čaty KPÚV:

Dukliansky priesmyk

npor. Karol Crha

por. Ondrej Ondřík

2. rota KPÚV

Stanovisko veliteľa:

Veliteľ roty:

Veliteľ 1. čaty KPÚV

Veliteľ 2. čaty KPÚV

Ladomírová

npor. Štefan Mihalík

por. Peter Bezák

čtk. asp. Malina

3. rota KPÚV

Stanovisko veliteľa:

Veliteľ roty:

Veliteľ 1. čaty KPÚV:

Veliteľ 2. čaty KPÚV:

Medzilaborce

npor. Dezider Bohůň

Vysvetlivky:

Ausf.	– Ausführung/verzia
BMM	– Böhmisch-Mährische Maschinenfabrik
ČKD	– Českomoravská Kolben-Daněk
Flak	– Fliegerabwehrkanone/protilietadlový kanón
...gšt.	– slovenský dôstojník absolvent akademického kurzu generálneho štábu
...iG	– im Generalstab/nemecký dôstojník absolvent akademického kurzu generálneho štábu
Korück	– Kommandat der Rückwertiges Armeegebiet/veliteľ armádneho tylového priestoru
Kartoffelernte mit Prämie	– zber zemiakov s prémieu
KPÚV	– kanóny proti útočnej vozbe
KwK	– Kampfwagenkanone/kanón bojového vozidla
LT	– Lahký tank
MAN	– Maschinenfabrik Augsburg – Nürnberg
Marder	– kuna
MG	– Maschinengewehr/guľomet
mot.	– motorizovaný, motorizovaná
Pak	– Panzerabwehrkanone/protitankový kanón
Panzerfaust	– pancierová päsť
PzKpfw.	– Panzerkampfwagen/obrnéné bojové vozidlo
StuG	– Sturmgeschütz/útočné delo
(t)	– tschechisch/český
ZB	– Zbrojovka Brno
TZ	– Tankový zbor

ZÁKLADNÉ TECHNICKO-TAKTICKÉ ÚDAJE OBRNENÝCH VOZIDIEL POĽNEJ JEDNOTKY PÚV

Vozidlo	LT – 38 Ausf. A, B, C	LT – 38 Ausf. D	LT – 38 Ausf. E, F, S, G	PzKpfw. II Ausf. C	Marder III Ausf. H
Nemecký vojenský názov	PzKpfw. 38 (t)	PzKpfw. 38 (t)	PzKpfw. 38 (t)	SdKfz. 121	SdKfz. 138
Výrobca	BMM	BMM	BMM	MAN	BMM
Bojová hmotnosť (kg)	9 700	9 750	9 860	9 500	10 800
Rozmery (mm)					
– dĺžka	4 610	4 610	4 610	4 810	5 770
– šírka	2 140	2 140	2 140	2 280	2 160
– výška	2 250	2 250	2 250	2 020	2 500
Motor	Praga EPA	Praga EPA	Praga EPA	Maybach 62 TRM	Praga EPA AC 2 600
Výkon motora (kW)	92	92	92	103	105
Maximálna rýchlosť (km/h)	42	42	42	40	47
Výkony					
– stúpanosť (stupne)	45	45	45	30	45
– steny vysoké (mm)	800	800	800	600	800
– priekopy široké (mm)	2 100	2 100	2 100	1 800	2 100
– brody hlboké (mm)	900	900	900	900	900
Výzbroj					
– kanón (mm)	1 x 37 Škoda A7	1 x 37 Škoda A7	1 x 37 Škoda A7	1 x 20 KwK 30	1 x 75 Pak 40/3
– dĺžka hlavne v kalibroch	47,8	47,8	47,8	55	46
– kadencia kanóna (rán/min)	23	23	23	280	14
– guľomet (mm)	1 alebo 2 x 7,92 ZB 37	1 alebo 2 x 7,92 ZB 37	1 alebo 2 x 7,92 ZB 37	1 x 7,92 MG 34	1 x 7,92 ZB 37
– kadencia guľometu (rán/min)	550 – 750	550 – 750	550 – 750	1 200 – 1 650	550 – 750
Pancierovanie (mm)					
– vaňa	8 – 25	8 – 25	8 – 50	14,5 – 34,5	8 – 50
– veža/nadstavba	8 – 25	8 – 30	8 – 50	14,5 – 34,5	14,5

ZÁKLADNÉ TECHNICKO-TAKTICKÉ ÚDAJE PROTITANKOVÝCH KANÓNOV
POĽNEJ JEDNOTKY PÚV

Typ	Pak 38	Pak 40
Výrobca	Rheinmetall – Borsig	Rheinmetall – Borsig
Bojová hmotnosť (kg)	986	1 425
Rozmery (mm)		
– dĺžka hlavne	2 975	3 450
– rozchod podvozku	1 520	1 620
– výška	820	980
Kaliber (mm)	50	75
Maximálny dostrel (m)	9 400	10 000
Počiatočná rýchlosť strely (m/s)	792	823
Priereznosť panciera na 500 m (mm)		
– kolmý pancier	120	135
– pancier sklonený pod uhlom 30°	–	89
Pancierovanie štítu kanóna (mm)	9	9
Obsluha (muži)	4 – 6	4 – 6

Poznámka: – v rubrike znamená, že príslušný údaj nie je známy

Súčasnú slovenské ekvivalenty dobových vojenských hodností

Čtk. asp./čatník aspirant	– čatár absolvent
D. zást. aspirant/dôstojnícky zástupca aspirant	– podporučík
Des. aspirant/desiatnik aspirant	– desiatnik absolvent
Gen. II. triedy/generál II. triedy	– generálmajor
General der Infanterie	– generálplukovník
Generalleutnant	– generálporučík
Generaloberst	– armádny generál
Oberst	– plukovník
Oberstleutnant	– podplukovník
Rittmeister	– kapitán
Stot./stotník	– kapitán
Zvk./zástavník	– podpráporčík